

שאלה שנשאלה בבית המדרש, ושמע שטימאו חכמים. **וטעה**, ולא הבין משום מה טימאו.

וכך היה המעשה:

נשאלו חכמים על **האיכר** שהיה **עובר** לצד הקבר, **ומרדעו** [מקל שמכים בו את השוורים] **על כתפו**. **ואיחל צידו האחת** של המרדע **על הקבר**.

וטימאו חכמים אותו, את האכר עצמו.

והשומע סבר שטימאוהו לפי שהמרדע שהאחיל על הקבר חשוב כ"אוהל" המת. וכיון שהאחיל הן על המת והן על האדם הנושא את המרדע, טמא האיכר שעומד תחתיו של המרדע משום אוהל המת. ונעשה האיכר לאב הטומאה, ונטמא שבעת ימים.

אבל באמת לא משום כן טימאוהו.

אלא רק המרדע עצמו טמא **משום** טומאת **כלים המאהילים בעצמם על המת**.

דלא בעינן שיהיה באוהל בעצמו טפח על טפח, אלא כדי לטמא כלים אחרים הנמצאים תחתיו יחד עם המת. אבל הכלי המאהיל עצמו — נעשה אב הטומאה, אפילו אם יש בו רק רוחב כל שהו.

ומאחר שנטמא המרדע כשהאחיל על המת בעצמו, טימא את האיכר במגע, ועשאו ראשון לטומאה. ולא נטמא האיכר טומאת שבעה כאב הטומאה. אלא נטמא טומאת

ביותר. ובאו חכמים וגזרו, **שכל המטלטלין המאהילים על המת ועל הכלים, גם כאלו שאין בהם טפח על טפח — יהיו נעשים [מדרבנן] ל"אוהל המת"**, ויהיו **מביאין את הטומאה** אל הכלים שתחתם.

זאת, במידה ויהיה במטלטלין המאהילים שיעור של היקף **"עובי המרדע"**.

ה"מרדע" הוא המקל שמכים בו את השוורים, ויש בהיקף עוביו טפח, כך שקוטר [רוחב] עוביו הוא שליש טפח בלבד!

ולמרות שמן התורה שליש טפח אין בו דין אהל, חששו חכמים כשהקף עוביו טפח, שמא יטעו אנשים ויחשבו שדי בהיקף העובי טפח להחשיב את המטלטלין כדין "פותח טפח". ולכן, אם לא נטמאנו בטומאת שבעה כדין טומאת אהל, יבואו לטעות ולומר כי הנטמא בטומאת אהל דיו שטימא יום אחד. הילכך, גזרו על כל המטלטלין שיש בהקף עוביין טפח שטימאו את הכלים שהם מאהילים עליהם ועל המת — בטומאת שבעה.

אמר רבי **טרפון**: **אקפה** [אקבור, לשון קיצור וחיתוך] **את בני — שזו הלכה מקופחת** [מחוסרת ומחותכת], שאינה נכונה.

והיינו, קילל את עצמו מתוך צער על כך שהתורה משתכחת, כפי שמשתקף מהשמעת הלכה שכזאת.⁽¹⁾

ומקור הטעות הוא במעשה **ששמע השומע**

1. רש"י. ותוספות פירשו, דלשון שבועה הוא. שאמר, אם אין הלכה זו מקופחת, אקפה את בני. ולפירוש רש"י צריך עיון, הא אסור לאדם

לקלל אפילו את עצמו, וכדמרבין בשבועות לו א מ"אך השמר לך". ואף דבלא הזכרת שם אינו לוקה, איסורא מיהא איכא. שפת אמת.

ועשאוהו כאב הטומאה למטמא טומאת שבעה, ולהצריכו הזאה בשלישי ובשביעי.

כי מאחר שהאדם הנושא את הכלים המאהילים טמא בטומאת ערב מדאורייתא, על ידי שנוגע בכלים המאהילים [שהמאהיל עצמו טמא מדאורייתא בכל שהוא, כאמור לעיל], גזרו עליו גם כן ליטמא כאב הטומאה בטומאת אוהל⁽⁴⁾, משום דאתי למיטעי ולמימר, דלאו משום מגע הוא טמא, אלא משום אוהל. ואם לא נטמאנו בטומאת שבעה כאב הטומאה אלא טומאת ערב בלבד, יאמרו שאף הנטמא באוהל גמור אינו טמא אלא טומאת ערב.⁽⁵⁾

וכן אמרו על הכלים המאהילים **עצמן**, שמן

ערב בלבד, כדין ראשון לטומאה. ולעולם אין הכלי נחשב כאוהל המת לטמא כלים אחרים בטומאת אוהל, אלא כשיש בו טפח על טפח.⁽²⁾

אמר רבי עקיבא: אני אתקן, שיהו דברי חכמים, האומרים "בעובי מרדע" – קיימין. ואפרש דבריהם:

כי מה שאמרו **"שיהו כל המטלטלים**⁽³⁾ **מביאין את הטומאה בעובי מרדע"**, לא אמרו כן אלא **על האדם שנושא אותן**. שרק לגביו גזרו שיהיו כל הכלים המאהילים על המת חשובים כאוהל להביא את טומאת המת אל האדם אפילו היו אותם כלים רק **בעובי מרדע**, שהוא רק שלישי טפח.

טומאה בחיבורים. וכגון שהיה סודר מפסיק בין המרדע לבשרו. דלא חשיב כנוגע במת עצמו, אלא השני הנוגע בנוגע במת. אבל לא הנוגע השלישי. ומן הדין אינו טמא אלא טומאת ערב, כיון דנוגע במרדע שהוא אב הטומאה [על ידי חיבורין] ונעשה ראשון לטומאה.

וגזרו שיהיה האדם נמי אב הטומאה, בשביל שלא יטעו אותם שאין יודעים מדין טומאה בחיבורין, ויסברו שהאדם טמא משום אוהל ולא משום מגע. שהרי לולא דין חיבורין אין הסודר אלא ראשון בלבד. ואין ראשון מטמא אדם. ולפי טעותם בהכרח דרק משום אוהל הוא טמא. ויבואו לומר שכל טומאת אוהל אינה אלא טומאת ערב בלבד.

5. והראשונים הלכו בדרך שלישית [וכנראה דכן היא שיטת הרמב"ם. ראש יוסף]. דמעיקר הדין היה טמא האדם הנושא טומאת שבעה אף בלא חיבורין. משום דהמרדע נעשה אבי אבות הטומאה כמת עצמו. ועושה את האדם אב הטומאה מדין "חרב הרי הוא כחלל". [ודלא

2. רש"י. והקשו עליו התוספות, למה טעה השומע בכך, והלא דבר פשוט הוא שאדם הנוגע בטמא מת נטמא טומאת ערב.

לכך פירשו, דטימאו את האיכר טומאת שבעה, משום דהוי טומאה בחיבורין. שכל הנוגע בדבר המחובר למת או בדבר המאהיל על המת, הריהו כנוגע במת עצמו, ונעשה אב הטומאה. ומאחר שאין דין טומאה בחיבורין פשוט כל כך, טעה השומע וסבר דמשום אוהל טימאו את האיכר. עי' חרותא לאהלות ט"ז א'.

3. ואף דודאי דאוהל דעלמא ישנו אף במחובר, נקט מטלטלין משום דטעמא דרבי עקיבא אין שייך אלא בהם. דהא אף היכא דאין בהם טפח, מכל מקום נטמאים מן התורה טומאת ערב. מה שאין כן מחובר, שאין שייך בו טומאת מגע כלל.

4. ולדרך התוספות, אם המרדע נוגע בבשרו, בין כך הוא טמא טומאת שבעה משום דהוי טומאה בחיבורים. אלא גזרו אף היכא דלא שייך

הגזירה **שבתות כותים** נחשבות **נדות מעריסתן** — **בו ביום גזרו**.

ובאידיך פלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי [בשוכח כלים בחצר], **סבירא ליה** לרבי טרפון **כרבי מאיר**, גזרו בו דליהוי כלא בטלה מחשבתו. וחשיב כנפלו המים לדעתו ונעשים שאובין, ולא כרבי יוסי שלא החשיב את הגזירה הזאת אלא מנה במקומה את גזירת בנות כותים.

והדרין למנין י"ח דבר: **ואידיך** גזירה, היינו כדתנן: אין אוכלים מוכשרים לקבל טומאה, אלא אם ניתנו עליהם משקים. ובעינין שיהיה הכשר המשקין לרצון הבעלים.

וה**בוצר** בשביל לדורכם **בנת** — **שמאי** **אומר**: ה**וכשרו** הענבים לקבל טומאה, על ידי המשקה היוצא מהם בשעת הבצירה. ואף דלא ניחא ליה ביציאת היין, שהרי הוא הולך לאיבוד, ה**וכשרו** משום גזירה. ומי"ח דבר היא.

הלל **אומר**: **לא הוכשרו**, ולית ליה להך גזירה.

אמר לו הלל לשמאי: לדבריך, **מפני מה** גזרת שיחשב יין הענבים להכשר, ומתוך כך יהיו חייבים להיות **בוצרין בטהרה**, ולא גזרת כך בזיתים שיכשרם המשקה היוצא מהם בשעת מסיקה, ויהיו חייבים להיות **מוסקין בטהרה**?!

התורה הם נטמאים בטומאת אוהל, **בכל שחן**, ולא בעינין בהו שיעור כלל.

אבל **על שאר אדם** הנמצא תחת הכלים המאהילים על המת, ואינו נוגע בהם, וכן על **כלים** אחרים הנמצאים תחת הכלים הללו, לא גזרו כלל. ואין הם נטמאים מחמת אוהל, אלא כשיש בכלי המאהיל שיעור **פותח טפח**! כלומר, עובי של טפח. אבל בפחות מזה אינם חשובים אוהל.

ואמר רבי ינאי: ושיעור **מרדע שאמרו** בו חכמים שהוא מטמא באוהל, הרי הוא **מרדע שאין בעוביו טפח**.

שאלו יש בו טפח הרי הוא אוהל מדאורייתא. אלא **יש בהיקפו טפח**, שאז עוביו הוא שליש טפח. ו**גזרו על היקפו משום עוביו**! כיון שיש בהיקפו טפח, יבואו לטעות ולומר שיש בו דין אוהל. ואם נטמאו טומאת ערב בלבד, יאמרו שכן הוא דין כל אוהל. אבל אם אין בהיקפו טפח, הדבר ידוע שאין בו דין אוהל, ולא יטעו בכך.

ואף גזירה זו, היא מי"ח דבר.

ומקשינן: ולרבי **טרפון**, **דאמר "אקפח את בני שהלכה זו מקופחת"**, ולית ליה לגזירת "היקפו משום עוביו", אם כן **בצרו להו**, יש פחות מי"ח דבר.

אמר רב נחמן בר יצחק: בגזירת בנות כותים אית ליה לרבי טרפון כרבי יוסי, **שאף את**

ולפי שהרואה יסבור דמשום אוהל טימאוהו ולא משום משא, יטעה לומר דאין נזיר מגלח על טומאת אוהל. לפיכך גזרו שיטמא טומאת אוהל ויגלח הנזיר עליה.

כהשיטה דדוקא בכלי מתכת אית לן הכי. אלא דשאני טומאת המרדע מטומאת המת עצמו, לענין שאין נזיר מגלח עליה. וכדכתב הרמב"ם בפרק ז' מניירות.

שההכשר והטומאה באים בבת אחת, אף משקין שאינן לרצון, מכשירין. דדוקא כשבשעת ההכשר עדיין ליכא לטומאה, והמשקין מכשירים את האוכלין לקבל טומאה שתבוא לאחר זמן, בעינן שינתנו המשקין לרצון.

ומקשינן: הניחא למאן דאמר: כלי טמא "חושב" משקין נכלומר, המצאות האוכלין בכלי טמא מחשיבה, גורמת, שיוכשרו אף ממשקין שנפלו עליהם שלא לרצון, כיון שההכשר והטומאה באין כאחת, שפיר. דמשום בצירה בקופות טמאות, גזרינן בכל בצירה, שיוכשרו הענבים, אף דהוי שלא לרצון.

אלא למאן דאמר: אין כלי טמא "חושב" משקין, אלא אף כשההכשר והטומאה באין כאחת בעינן נתינת משקין לרצון — מאי איכא למימר? והא אף בבוצר לקופות טמאות, לא הוכשרו הענבים [ופלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי היא בתוספתא דמכשירין פרק ב'. תוספות. ורש"י כתב "לא ידענא היכא".]

אלא, אמר זעירי אמר רבי חנינא: גזירה שמא יבצרנו בקופות מזופפות [אטומות בזפת]. דבכהאי גוונא ניחא ליה ביציאת היין, מפני שאינו הולך לאיבוד. וכיון שהיין הוא לרצונו, הרי הוא מכשיר את הענבים.

אמר לו שמאי: אם תקניטני, גזרני טומאה אף על המסיקה. שאף הזיתים יוכשרו על ידי המשקה היוצא מהם בשעת המסיקה⁽⁶⁾.

נעצו חרב בבית המדרש, ואמרו: הנכנס לבית המדרש, יכנס. והיוצא, אל יצא! לפי שרצו לעמוד על מנין המטמאין ומטהרין, ולהכריע על פי הרוב. והיתה דעת הרוב כשמאי, וגזרו כדבריו.

ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים. והיה קשה יום זה לישראל, כיום שנעשה בו העגל! כיון שהלל היה הנשיא. ועם זה הכניע עצמו לשמאי מתוך ענוותנותו.

וגזר שמאי והלל על הבוצר לגת, ולא קבלו מינייהו.

ולאחר מכן אתו תלמידיהו בעלית חנניה וגזר כן ב"ח דבר, וקבלו מינייהו.

והוינן בה: ומאי טעמא גזרו בענבים שיוכשרו, והרי לא ניחא ליה ביציאת היין מהענבים?

אמר זעירי אמר רבי חנינא: גזירה שמא יבצרנו, ויכניס את הענבים בקופות טמאות. שהכלי הטמא שהענבים בתוכו, חושב [גורם להחשיב] את המשקין למכשירין. משום שמיד ביציאת היין נטמאין הענבים. וכיון

6. והא דאליבא דאמת לא גזרו נמי על המסיקה, היינו משום דלא יוצא מהם שמנן בשעת מסיקה אלא מוהל בלבד, ולא חשיב משקה. וכן טעמייהו דרבי חנינא ורב נחמן דלקמן בגזירת בצירה, לא שייך במסיקה. תוספות.

ההלל טען לשמאי, דאף שאין שייך טעם

הגזירה במסיקה, מכל מקום יש לך לגזור בה. משום דאי לא תגזור, לא תתקיים הגזירה אף בבצירה. תוספות ישנים.

והתוספות בחגיגה כה א הביאו משם רבינו תם, דבאמת קבל שמאי דברי הלל, וגזר אף על המסיקה.

מן התורה. ובגזירת י"ח דבר אמרו, שאף הגידולין דינם כתרומה, ואסורין לזרים, ולאוכלן בטומאה.

והוינן בה: **ומאי טעמא** גזרו בהם?

אמר רבי חנינא: גזירה משום תרומה טהורה **ביד ישראל**, ועינו צרה ליתנה לכהן. ויבוא לזרעה בשביל לבטלה מתורת תרומה. והרי הוא מבטל בכך את מצות נתינה, וגוזל את הכהן. ולכך תיקנו שלא תועיל הזריעה להפקיע מדין תרומה.

אמר רבא: לא משום כן גזרו. שהרי אי חיישינן לגברי דחשידי להכי [לבטל דין תרומה], מה הועילו חכמים בתקנתם. הרי מעיקרא, **אפרושי תרומה נמי לא ליפרשו**, ולא תהיה בידם תרומה כלל. ואף דלא חשידי על אכילת טבל, אכתי ניחוש שלא יפרישו כשיעור, כיון דאפשר למעבד תרומה חטה אחת, ובהכי נפק מידי טבל. כדאמר **שמואל:** חטה אחת פוטרת את כל הכרי! (1)

ומדלא קעבידו הכי, אלא הפרישו תרומה כשיעור שנתנו בה חכמים [אחד מחמישים לעין בינונית], בהכרח הימוני מהימוני הם במצות תרומה. ואם כן, ליכא למיחש שיבטלו על ידי זריעה.

אלא אמר רבא: טעמא גידולי תרומה כתרומה, גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן. שאם תועיל לה הזריעה לבטלה מתורת תרומה, חיישינן דלמא משהי לה גביה עד

רבא אמר: הא דהוכשרו הענבים, גזירה היא משום אשכולות הענבים הנזשכות [המסובכות] זו בזו. וכשמפרידין זו מזו, נסחט המשקה עליהן. ואף דלא ניחא ליה בכך, חשיב המשקה לרצונו, ומכשיר דכיון דאי אפשר שלא יסחט המשקה בזמן ההפרדה, והוא מפרידן בידיים, הרי זה כמו שנותן עליהם את המשקה בידיו.

ומאחר דבכהאי גוונא הוכשרו הענבים מדאורייתא, גזרו בכל גוונא שיוכשרו, ואף בדליכא נושכות.

רב נחמן אמר בשם רבה בר אבוח: טעמא דגזירה הוא, משום שפעמים שאדם הולך לכרמו, לידע האם הגיעו ענבים לגמר בישולם וכבר ראויים הם לבצירה, או עדיין לא בשלו. ובודקן על ידי שנוטל אשכול ענבים לסוחטו, ומזלף את היין הנסחט על גבי הענבים. ובשעת הבצירה, עדיין המשקה הנסחט טופח עליהם. ובכהאי גוונא ודאי הוכשרו, דהרי קא עביד להכשר בידיים. ומשום כן גזרו בכל גוונא שיקבלו הענבים טומאה.

והדרין למנין י"ח דבר: **ואידך** גזירה מאי היא?

אמר טבי [שם איש] **רישבא** [פורס נשבין י"ב] לצידת חיה ועוף] **אמר שמואל:** אף על גידולי תרומה, בו ביום גזרו. שאם זרע את התרומה, והיא ממין שזרעו כלה [כגון תבואה וקטניות], אין דין תרומה בגידולין

1. אי נמי בתרומת מעשר בלאו הכי ליכא למיגזר. שהרי אינה ניתנת אלא ללויים חברים, ואינהו לא חשידי.

1. ואף דבתרומת מעשר אי אפשר למעבד הכי, שהרי שיעורה מפורש, מכל מקום בתרומה גדולה לא היה להם לגזור. תוספות.

אמר באלי אמר אבימי סנוותא: פתן של נכרים, ושמנן, ויינן, ובנותיהן, כולן מי"ח דבר הן. וכולהו חדא גזירה היא. שהרי כל אחד נגזר מחמת חבירו, כדלקמן. והיא הגזירה הי"ח.

ובגזירת "בנותיהן", פליגי אמוראי בעבודה זרה. חד אמר, דהיינו יחוד עם בנותיהן. ולחד מאן דאמר, גזרו שיהיה בהן טומאת נדה מעריסותיהן [כמו דגזרו בבנות כותים. ואיצטריך למיגזר בתרוייהו, משום דליכא למילף כותים מעכו"ם, וכן איפכא. כמבואר בתוספות לעיל טז ב].

ותו הוינן בה: הניחא לרבי מאיר, שגזר אף בשוכח כלים בחצר, שפיר הווי"ח דבר.

אלא לרבי יוסי, דלא גזר בו, הא בצר ליה חדא, ושיבסרי בלבד הויין. [והוא הדין דהוי מצי למיפרך לרבי טרפון, דלית ליה מרדע. תוספות].

ומשנינן: איכא עוד, הא דרב אחא בר אדא.

דאמר רב אחא בר אדא: גזרו על פתן של נכרים משום שמנן. שאם לא נאסור פתן, לא יזהרו בגזירת שמנן. ועל שמנן גזרו משום

שעת הזריעה ולא ישרפנה, ואתי לידי תקלה, לאוכלה בטומאה⁽²⁾. אבל השתא דלא מהני הזריעה להתירה לזרים לא יבואו להשהותה. [ואף שיועילו לבטל את טומאתה ולהתירה לכהנים, לא ישהו אותה משום ריוח פורתא זה, ולא יפסידו את הקרקע בזריעתה. אלא יעדיפו לזרעה חולין, שדמיהם מרובין משל תרומה. תוספות, על פי הברטנורא].

ואידך גזירה די"ח דבר, מאי היא?

אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: אף [הא דתנן לקמן]: מוי שהחשיך לו היום בערב שבת כשהוא בדרך, וקרבה השבת לבוא, נותן את כיסו לנכרי, כדי שלא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים. ואף שמן התורה יכול לטלטלו פחות מד' אמות בכל פעם, גזרו שלא יעשה כן. ואף זו מגזירת י"ח דבר היא. ובו ביום שעלו לעליית חנניה בן גרון גזרו אף גזירה זו.

ועד השתא מנינו י"ז דברים, והם: אין קורין לאור הנר, ואין פולין⁽³⁾, ותשעה דברים הפוסלים תרומה. הרי י"א. ועוד ששה: שוכח בחצר, ומרדע, ובנות כותים, ובוצר, וגידולי תרומה, ונותן כיסו⁽⁴⁾.

ואידך [הגזירה הי"ח] מאי היא?

אמירה לעכו"ם בשביל שלא ליתי לאיתויי ד' אמות ברשות הרבים.

4. רש"י. ותוספות כתבו דאף "לא יאכל הזב עם הזבה", מי"ח דבר הוא. וצריך לומר לפי זה, ד"אוכל אוכל ראשון" ו"אוכל אוכל שני", חדא גזירה הוי. או ד"הבא ראשו ורובו במים שאובין" ו"טהור שנפלו עליו שלשה לוגין", חדא גזירה היא.

2. ולכאורה יש להוכיח מכאן כרש"י לקמן כה א, ששריפת תרומה טמאה לאו דאורייתא היא. דאי לאו הכי, למה לן למיחש לתקלה. תיפוק ליה משום דמבטל מצות שריפה.

ויש לדחות, דכיון דעל ידי זריעה פרחת טומאתה, לא חשיב כמבטל מצותה. שפת אמת.

3. ובעל המאור כתב, דגזירה זו היא גזירת היתר הבא מכלל איסור. שהתירו בכך איסור